

ความเชื่อในประเพณีแซนโฏนตาของจังหวัดบุรีรัมย์*

Beliefs in the Saendonta Tradition of Buriram Province

พระครูรัตนญาณโสภิต (บุญเลิศ รัตนญาโณ/โสดา) และพระมหามิตร จิตปญโญ
Phrakru Ratanayanasophit (Boonlert Ratanayano/Soda) and Phramaha Mit Thitapanyo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khan Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pmahamit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอเรื่อง ความเชื่อในประเพณีแซนโฏนตาของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งพบว่า แซนโฏนตาเป็นประเพณีบูชาบรรพบุรุษของชาวเขมรบุรีรัมย์ เป็นพิธีกรรมที่ระลึกถึงบรรพบุรุษ การขอขมาลาโทษซึ่งกันและกัน การรวมญาติ การเฉลิมฉลองและวิถีชีวิตชุมชนเกษตรกรรมที่มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประเพณีแซนโฏนตาของจังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 เบญตุง (สารทเล็ก) การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษครั้งแรกกระทำในวันนี้ บรรดาญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวและชาวบ้านคนอื่นๆ ต้องไปทำบุญถวายภัตตาหารพระทุกๆ วัน มิได้ขาด

ช่วงที่ 2 เบนต์ทม (สารทใหญ่) มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 7 วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่างๆ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้ผีบรรพบุรุษ

จุดประสงค์ของพิธีแซนโฏนตา คือ เพื่อแสดงความกตัญญูตเวที เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพื่อการแสดงความรัก ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไป เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

คำสำคัญ: พิธีกรรม; ความเชื่อ; ประเพณีแซนโฏนตา; บูชาบรรพบุรุษ; ชาวบุรีรัมย์

Abstract

This article aims to propose the beliefs in the Saendonta tradition of Buriram province. Which found that Saendonta. A tradition of ancestor worship Khmer Ram. A ceremony to commemorate ancestors the apology Malabar blamed each other for the reunification celebration of life and the farming community who are living together

*ได้รับบทความ: 3 ธันวาคม 2561; แก้ไขบทความ: 12 กุมภาพันธ์ 2562; ตอรับตีพิมพ์: 25 กันยายน 2562

Received: December 3, 2018; Revised: February 12, 2019; Accepted: September 25, 2019

happily. Traditions Saendonta of Buriram Province of alberta is divided into two phases.

Session 1 bentud (Sart small) the jensen family pay respect to the ghost first action today. The relatives of the family, and the villagers others. Offering food to me every day, the lack thereof.

Session 2 benthom (Sart big) Ranged philanthropy to ancestral spirits and 7 days, starting with the ceremony, according to various temples devoted to philanthropy to ancestral spirits.

The purpose of the ceremony Sandy Saendonta is to show gratitude. To dedicate the merit to the jinn. In order to express my regret dependents or relatives who have passed away. To anchor the mind.

Keywords: Rituals; Beliefs; Saendonta tradition; Ancestor worship; Buriram people

1. บทนำ

สังคมวัฒนธรรมของคนอีสาน มีระบบวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสภาพภูมิประเทศ ในลักษณะการพึ่งพิง และการเคารพกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หรือภาวะการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติอย่างกลมกลืน วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ และสภาพภูมิประเทศ จึงเป็นจุดกำเนิดแห่งวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่หลายประการ วัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และเป็นสื่อที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมอย่างหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพลังที่อยู่เหนือธรรมชาติ เนื่องจากสิ่งที่มีมนุษย์ไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่สามารถอธิบายหาเหตุผลได้ด้วยสามัญสำนึกและตรรกะ จึงกลายเป็นการอธิบายหาเหตุผลโดยอาศัยความเชื่อหรือเหตุผลที่วางอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ การอธิบายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ตามวิธีการทางความเชื่อกลายมาเป็น

พื้นฐานของกฎเกณฑ์ข้อห้ามและแบบแผนปฏิบัติของแต่ละสังคมวัฒนธรรม ความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่นมักจะมีต้นเหตุมาจากการเกิดปัญหาในการดำรงชีวิต ที่มนุษย์เองไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เช่นปัญหาภัยพิบัติที่เกิดจากธรรมชาติ ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเหล่านี้เกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ จึงเกิดความเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่อยู่เหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ดังนั้น ผู้เขียนมีความประสงค์จะนำเสนอ ความเชื่อในประเพณีแซนโหม้นตาของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นประเพณีเช่นไหว้ผีและบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายเขมรเป็นการรำลึกและอุทิศส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับและแสดงความกตัญญูต่เวที่ต่อวิญญาณบรรพบุรุษ

2. ความหมายประเพณีแซนโหม้นตา

ประเพณีแซนโหม้นตา หมายถึง พิธีกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่เวที่ต่อวิญญาณ

บรรพบุรุษ ความกตัญญูตเวทีเป็นคุณธรรมที่ฝังแน่นในจิตใจคนไทย โดยเฉพาะความกตัญญูตเวทีของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จากความเชื่อและคำสอนทั้งสองด้านนำมาสู่ประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยกลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมรในแถบอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ เป็นต้น

คำว่า “แซนโหมินตา” เป็นภาษาท้องถิ่นเขมร “แซน” แปลว่า เช่นไร ส่วนคำว่า “โหมินตา” มีคำอยู่สองคำ คือ “โหมิน” หมายถึง โคตรเหง้าตระกูล ส่วนคำว่า “ตา” หมายถึง บรรพบุรุษทั้งหลายทั้งปวง (ที่ล่วงลับไปแล้ว) คำว่า “แซนโหมินตา” เป็นทั้งคำเรียกประเพณี และคำเรียกเฉพาะพิธีกรรมช่วงเช่นไรวิญญานบรรพบุรุษ เช่นเดียวกับประเพณีวันสารทของคนไทย (ภาคกลาง) บุญข้าวสากและบุญข้าวประดับดิน (ภาคอีสาน) บุญสลากภัต (ภาคเหนือ) บุญเดือนสิบหรือบุญชิงเปรต (ภาคใต้) “แซน” เป็นคำกริยา แปลว่า เช่นไร หรือบูชา ส่วน “โหมินตา” เป็นคำนาม (เอกพจน์ หรือ พหูพจน์ก็ได้) แปลว่า ยายตาหรือบรรพบุรุษในสายตระกูล ซึ่งมีนัยหมายถึงคนตายและคนเป็น ขึ้นอยู่กับบริบทที่ใช้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ลูกหลานมีโอกาสแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณ 3 กลุ่ม ได้แก่ ดวงวิญญานบรรพบุรุษและเครือญาติ ญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ และพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาผ่านรูปแบบพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ (Khaodee, 2016 : 29-35) แซนโหมินตา นอกจากจะเป็นประเพณีบูชาบรรพบุรุษแล้วยังเป็นการขอขมาลาโทษซึ่งกันและกัน การรวมญาติ

การเฉลิมฉลองและวิถีชีวิตชุมชนเกษตรกรรมที่มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความเชื่อว่าต้นเหตุของประเพณีนี้เกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เช่น เทพ ภูตผี ปีศาจ วิญญาน สัตว์ป่า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ตลอดจนดิน น้ำ ลม ไฟ ความเชื่อเหล่านี้ มีผลต่อการทำพิธีกรรมเพื่อวิงวอนขอความช่วยเหลือ โดยเชื่อว่าอำนาจลึกลับเหล่านี้จะปกป้องรักษาคุ้มครองให้ตน ครอบครัวปลอดภัยและมีความสุข เมื่อพ้นภัยก็ยินดีแสดงความรู้คุณด้วยการเซ่นสรวงบูชาหรือประกอบพิธีกรรมต่างๆ แต่ละสังคมต่างก็มีความเชื่อที่เป็นแบบฉบับของตนเป็นมรดกสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนความเชื่อใดที่ไม่เหมาะสมหรือมีความอ่อนแอก็ย่อมสูญหายหรือยกเลิกไป ความเชื่อในเรื่องของอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติสามารถโยงใยได้หลายมิติในระบอบวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสาน เช่น มิติด้านการทำมาหากินและเศรษฐกิจชุมชน มิติด้านความสัมพันธ์และความมั่นคงในสังคม มิติด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ หัตถกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม มิติด้านภาษาและวรรณกรรม มิติด้านประเพณี พิธีกรรมและเทศกาล มิติด้านภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากร และมิติด้านสุขภาพ วัฒนธรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพลังที่อยู่เหนือธรรมชาติจึงเป็นพลังทางสังคมอย่างหนึ่งที่ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมของคนอีสานมีความเหนียวแน่น และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้อย่างงดงาม (Thamwat, 1997 : 2)

ระบบความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากความไม่รู้ เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น

ฟ้าผ่า แผ่นดินถล่ม จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใด
 สิ่งหนึ่งกระทำให้เกิดขึ้น จึงพากันสร้างผี วิญญาณ
 เทพารักษ์ขึ้น แล้วพากันนึกคิดว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้น
 มีรูปร่างตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรม
 ต่างๆ เพื่อบูชา สักการะเช่น บวงสรวง เพื่อให้สิ่งที่
 ตนคิดว่ามีอยู่นั้น ผ่อนคลายความรุนแรง และมี
 เมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้
 ความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ความเชื่อ
 ทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น นรก
 สวรรค์ ความฝัน 2) ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความ
 กลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition)
 ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจแบ่งย่อยเป็น 12 อย่าง คือ 1)
 ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ 2)
 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน 3) ความเชื่อโชคลาง
 4) ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ฝัน 5) ความ
 เชื่อทางไสยศาสตร์ 6) ความเชื่อลักษณะของคน
 และสัตว์ 7) ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา 8)
 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน และอาชีพ 9)
 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี 10) ความเชื่อเรื่องเคล็ด
 และการแก้เคล็ด 11) ความเชื่อเกี่ยวกับนรก
 สวรรค์ ชาติ ภพ 12) ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี
 เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ (Sanyawiwat and
 Thitiwatta, 1983 : 14-15)

ผลของความเชื่อ ความเชื่อนับเป็นพื้นฐาน
 แห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ
 ทำให้มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือ

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
3. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค
4. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี

5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม (สัญลักษณ์)
6. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
7. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็น
ไปอย่างมั่นคง

8. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจในทาง
 ตรงกันข้าม หากความเชื่อนั้นเป็นความงมงายไม่ใช่
 วิจารณ์ญาณ กล่าวคือ เชื่อตามคำบอกเล่าของ
 บรรพบุรุษ โดยมีได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล
 ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชนสังคม โดยเฉพาะในการ
 พัฒนาประเทศ เพราะนอกจากจะไม่ให้ความ
 ร่วมมือแล้ว ยังกระทำการต่อต้านอีกด้วย (Sanya
 and Thitiwatta, 1983 : 16)

ดังนั้น คนไทยพุทธโบราณเชื่อกันว่า
 ความผิดปกติทั้งหลายที่เกิดขึ้นและมีได้มาจาก
 การกระทำของมนุษย์โดยตรงแล้ว ถือว่าเป็นการ
 กระทำของผีหรือวิญญาณต่างๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น
 เป็นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือฝนไม่ตกตามฤดูกาล
 ก็ตาม ฉะนั้นวิธีแก้ไขปัดเป่าจึงต้องกระทำพิธีกรรม
 ทางไสยศาสตร์ให้ถูกต้องในแต่ละเรื่อง ที่ควร
 เช่น ไหว้ก็ต้องเช่น ไหว้ ที่ควรขับไล่ก็ต้องขับไล่
 เป็นต้น การขนานนามกล่าวก็เชื่อกันว่าเป็นวิธี
 การที่จะให้วิญญาณที่มีฤทธิ์เดชช่วยเหลือ เมื่อได้
 รับผลตามที่ตั้งใจแล้วจะต้องไปทำการแก้บนตามที่
 ได้สัญญาไว้ หากไม่แล้ววิญญาณที่ตนไปบนไว้
 อาจโกรธแค้นและทำอันตรายเอาได้ภายหลัง
 (Samakrkar, 1996 : 54) ชาวจังหวัดบุรีรัมย์
 มีความเชื่อเรื่อง ผีบรรพบุรุษที่ปฏิบัติสืบกันมา
 จึงมีการสะเดาะเคราะห์แก้กรรมให้ตนเองหายจาก
 การเจ็บป่วยและความทุกข์ใจต่างๆ จึงเกิดความ
 ไม่สบายใจ พยายามหาวิธีแก้กรรม การสะเดาะ

เคราะห์ตามความเชื่อ ความสมัครใจของผู้เข้าร่วมพิธี และการสละเคราะห์ต่อชะตาแก้ปีชงเพราะเชื่อว่าตนจะมีอายุที่ยืนยาว เมื่อเกิดความเชื่ออย่างนี้ทำให้เกิดไสยศาสตร์และการทรงเจ้าเข้าผี โดยเฉพาะการทรงเจ้าในปัจจุบันนี้เป็นที่นิยมของคนในสังคมไทยและนับวันแต่จะเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ไม่เว้นแม้แต่ในสังคมชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษา ระบบความเชื่อของสังคมไทยพุทธมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมนับถือผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษ เช่น ผีปู่ย่า และผีปู่ตาและเกิดการผสมผสานกันจนกลายเป็นแบบแผนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมไทย พิธีกรรมแต่ละพิธีกรรมได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในการสร้างความเชื่อถือศรัทธา

ดังนั้น ผู้เขียนมีความสนใจเรื่องความเชื่อในประเพณีแซนโฎนตาของจังหวัดบุรีรัมย์ ระบบความเชื่อของสังคมไทยพุทธที่มีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมนับถือผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความกตัญญูต่อเวที่ต่อวิญญาณบรรพบุรุษ

3. พิธีกรรมและขั้นตอนพิธีแซนโฎนตาของจังหวัดบุรีรัมย์

พิธีกรรม หมายถึง การบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา (Rachbanthi tyasatan, 2003 : 788) เป็นคำบัญญัติของการประกอบพิธีการต่างๆ และคำว่า พิธีการ (Rite) หมายถึง พิธีตามประเพณีทางศาสนาหรือในโอกาส

สำคัญ พิธีกรรมจะก่อให้เกิดอำนาจพิเศษขึ้นมาเป็นการเพิ่มสีสันและพลังอำนาจให้แก่การดำเนินชีวิตประจำวัน (Lawrence, 1999 : 206-207) เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหรือการทำพิธี (Sargent, 1999 : 29-35) สรุปว่า พิธีกรรม คือ พฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองโลกียวิสัย หรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยถูกต้องตามกฎหมายประเพณี การสั่งสมของวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป จะต้องเป็นการกระทำที่ปลูกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้

ขั้นตอนประกอบพิธีแซนโฎนตาของจังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ จะมีการประกอบพิธีแซนโฎนตาในระหว่างวันแรม 14-15 ค่ำเดือน 10 ของทุกปี โดยจะมีการเตรียมอาหารคาว หวาน และสิ่งของต่างๆ ในพิธีให้แล้วเสร็จตั้งแต่วันแรม 13 ค่ำ ซึ่งอาหารคาวหวานและสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในพิธีมีดังนี้ อาหารคาว ได้แก่ ข้าวสวย ข้าวเหนียว ไก่ย่าง ปลาอย่าง เนื้อวัวย่าง เนื้อหมูย่าง แกง ผัด ฯลฯ อาหารหวาน ได้แก่ ข้าวต้มหมู ข้าวต้มต่าง ข้าวต้มกล้วย ข้าวต้มมะพร้าว ฯลฯ ผลไม้ ได้แก่ กล้วยสุก เผือกต้ม มันต้ม พัก ข้าวโพดต้ม อ้อยควั่น ฯลฯ เครื่องดื่ม ได้แก่ เหล้า น้ำอัดลม น้ำเปล่า ฯลฯ เครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ผ้าถุง ผ้าโสร่ง เสื้อ เครื่องประดับและเครื่องใช้อื่นๆ เช่น สร้อยทอง กระຈก หวี แป้ง ฯลฯ ทั้งหมดนี้ต้องเตรียมให้แล้วเสร็จตั้งแต่วันแรม 13 ค่ำ พอถึงเช้าวันแรม 14 ค่ำ เป็นวันเริ่มประกอบพิธี เจ้าบ้านจะเตรียมสถานที่โดยการปูที่นอนนุ่มและปูทับด้วยผ้าขาวไว้ตรงบริเวณห้องโถงกลางบ้าน จากนั้น

นำเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้จัดเป็นสำหรับวางบนฟูกนั้นเมื่อตั้งเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้เสร็จก็จะมีลูกหลานที่แยกครอบครัวออกไปนำทยอยเครื่องบวงสรวงมาสมทบ จนกระทั่งถึงเวลา 17.00 น. ผู้เป็นประธานในการประกอบพิธี คือ ปู่ หรือ ตา หรือ ย่า หรือ ยาย ที่อาวุโสที่สุดในครอบครัวก็จะเรียกลูกหลานมานั่งล้อมวงเครื่องเช่นไว้นั้นและเริ่มทำพิธีโดยการจุดธูปเทียนปักที่เชิงกระถางธูปและเชิงเทียน และจุดธูปอีกจำนวนหนึ่งปักที่เครื่องเช่นไหว้จนครบ และนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นตั้งนะโม 3 จบ และสวดชุมนุมเทวดาเพื่อให้มาเป็นสักขีพยานในพิธี จากนั้นผู้นำประกอบพิธีจะทำพิธีกรวดน้ำโดยรินน้ำสะอาดลงในภาชนะที่เตรียมไว้พร้อมกับกล่าวว่าเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยระบุชื่อ นามสกุล และโณนตาซึ่งหมายถึงบรรพบุรุษซึ่งล่วงลับไปนานมากจนไม่สามารถกล่าวถึงชื่อนามสกุลได้ ในการนี้ลูกหลานและญาติๆ ที่นั่งล้อมวงอยู่นั้นก็จะช่วยกันเรียกขานด้วยให้มารับเครื่องเช่นไหว้ที่ลูกหลานจัดเตรียมมานี้ หลังจากนั้นประมาณ 10-15 นาที ซึ่งถือว่าบรรพบุรุษมารับเครื่องเช่นไหว้จนอิมหันสำราญแล้ว ก็จะกรวดน้ำอีกครั้งเพื่อเป็นการลาบรรพบุรุษ

การทำพิธีเช่นไว้นี้ จะกระทำประมาณ 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกเมื่อเวลาประมาณ 17.00 น. ครั้งที่สองเวลาประมาณ 18.00 น. และครั้งที่สามเวลาประมาณ 19.00 น. แต่ก็สามารถยืดหยุ่นได้เพื่อให้ลูกหลานและญาติทั้งหมดได้ทำพิธีเช่นไหว้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ห่างไกลเดินทางมาถึงล่าช้า จากนั้นก็จะถอยสำรับกับข้าวมารับประทาน

ร่วมกันในหมู่ญาติพี่น้อง จะคงข้าวปลาอาหารในสำรับไว้เฉพาะที่ไม่เนาเสียเป็นบางอย่างเท่านั้น

จากนั้นเมื่อถึงเวลาประมาณ 19.00 น. ผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวจะนำลูกหลานไปวัดเพื่อรับศีลและฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ โดยมีการจุดธูปเทียนเชิญดวงวิญญาณของโณนตาหรือบรรพบุรุษไปวัดด้วย เมื่อกลับจากวัดก็จะมาช่วยกันเตรียมสิ่งของและข้าวปลาอาหาร สำหรับพิธีในช่วงเช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้น จึงแยกย้ายกันไปพักผ่อน

จนกระทั่งถึงเวลา 05.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันแรม 15 ค่ำ สมาชิกในครอบครัวจะพากันนำอาหารคาว หวานซึ่งจัดเป็นสำรับ เรียกว่า “บายตะเปิดตะโบร” และ “บายเบ้น” (อาหารสำหรับโณนตา) แห่ไปวัดโดยมีการจุดธูปเทียนเชิญดวงวิญญาณของโณนตาไปด้วย เมื่อไปถึงวัดพร้อมกันแล้ว ประธานก็จะประกาศบอกเริ่มพิธี ทุกคนก็จะจุดธูปเทียนปักในสำรับของตน ไหว้พระรับศีลแล้วก็จะพิธีแห่รอบอุโบสถ 3 รอบแล้วจึงนำ “บายตะเปิดตะโบร” ถวายพระสงฆ์ ส่วน “บายเบ้น” เมื่อพระสวดมาติกาบังสุกุลและอนุโมทนาให้แล้วบางส่วนก็จะนำกลับไปไว้ตามกำแพงวัดสำหรับผีไม่มีญาติ หรือผีตายโหงที่ไม่สามารถเข้าไปรับส่วนบุญในวัดได้ บางส่วนก็จะนำไปไว้ตามไร่นา เพื่อเช่นไหว้ดวงวิญญาณที่ปกป้องรักษา เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารต่อไป จากนั้นจะกลับมาเตรียมภัตตาหารเพื่อตักบาตร และถวายพระภิกษุสามเณร เมื่อพระภิกษุสามเณรฉันภัตตาหาร และแสดงพระธรรมเทศนาเสร็จญาติโยมถวายปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธีทางศาสนาเพียงเท่านั้น

ส่วนเครื่องเช่นไห่ที่ตั้งอยู่ในบ้าน จะตั้งไว้ต่ออีกประมาณสองถึงสามวันโดยเชื่อว่าเพื่อให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษได้รับการเช่นไห่จากลูกหลานอย่างทั่วถึง เมื่อครบกำหนดเวลาแล้วลูกหลานก็จะทำพิธีส่งโพนตากลับ โดยจัดสำหรับอาหารเช่นบอควงวิญญาณกลับสู่สถานที่อยู่โดยให้นำเอาโรคาพายาต่างๆ ไปด้วย ให้ทิ้งไว้แต่ความเป็นสิริมงคล ความสุข ความเจริญ แล้วนำกากกล้วยมาทำเป็นเรือขนาดกลัดด้วยไม้ไผ่ มีหุ่นสมมติวางไว้ท้ายเรือแทน “โพนตา” นำข้าวปลาอาหารใส่ แล้วนำไปลอยในแหล่งน้ำไหลเป็นการส่งโพนตากลับ แล้วจึงค่อยมาพบลูกหลานใหม่ในปีต่อไป เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีแซนโพนตาโดยสมบูรณ์ในปีนั้น

ช่วงกำหนดการพิธีแซนโพนตา พิธีสารทเดือนสิบของชาวไทยเชื้อสายเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นงานที่สำคัญและยิ่งใหญ่ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เชื่อกันว่าเป็นงานประเพณีที่มีการทำบุญและมีความรื่นเริงด้วย เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ช่วงนี้พืชผลการเกษตรกำลังให้ผลในช่วงนี้จึงเป็นโอกาสที่ลูกหลานต้องทำบุญ ซึ่งในปัจจุบันจังหวัดบุรีรัมย์ได้มีการประกวดกระเชอโพนตา (กระจาดสำหรับใส่เครื่องเช่นไห่บูชาผีบรรพบุรุษ) มีการจัดงานฉลองอย่างสนุกสนานกันมาก จึงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ประเพณีแซนโพนตาของจังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะการจัดพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเมื่อแบ่งประเภทการจัดพิธีกรรมตามช่วงของระยะเวลาแล้วมี 2 ประเภท ดังนี้

ช่วงที่ 1 เบนต์ตุง (สารทเล็ก) คำว่า เบนต์ ในที่นี้คือชื่อเรียกเทศกาลงาน “เบนต์ตุง”

ซึ่งเป็นคำภาษาเขมร แปลว่า สารทเล็ก การเช่นไห่ ผีบรรพบุรุษครั้งแรกกระทำในวันนี้ บรรดาญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวและชาวบ้านคนอื่นๆ ต้องไปทำบุญถวายภัตตาหารพระทุกๆ วัน มิได้ขาด โดยมีคำศัพท์ที่เรียกเทศกาลงานบุญช่วงนี้ว่า เทศกาลบุญ การ์เบนต์ บุญถือศีล หรือจะเรียกว่า เทศกาลบุญ หรือบุญเลี้ยงพระก็ได้ เหตุที่ต้องเรียกอย่างนี้ เพราะตลอดช่วงเวลาของสารทเล็กนี้ ชาวบ้านต้องหมั่นไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัดทุกวัน และต้องรักษาศีล 5 ให้ครบถ้วน ซึ่งกินเวลารวมตลอดเทศกาลนานถึง 15 วัน เบนต์ตุง แปลว่า บินต์เล็ก คือบุญนี้ เขาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบนต์มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า ปิณฑะ แปลว่า ก้อนข้าว

ช่วงที่ 2 เบนต์ทม (สารทใหญ่) มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ผีบรรพบุรุษตลอด 7 วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่างๆ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้ผีบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีสวดดาว ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีแซนโพนตา ที่สำคัญจะประกอบพิธีในวันแรม 14 ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเช่นไห่ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเช่นไห่ จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. เป็นต้นไป จนถึงรุ่งเช้าซึ่งประเพณีแซนโพนตามีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน

การจัดประเภทของพิธีแซนโพนตานี้ จัดตามระยะเวลาของการจัดงานแต่ละช่วงแต่ละตอนซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการประกอบพิธีแซนโพนตานั้นเป็นการประกอบพิธีตามระยะเวลา โดยแต่ละขั้นตอนนั้น มีพิธีกรรมที่ไม่เหมือนกัน จึงเหมาะแก่การแบ่งประเภทเพื่อชื่อพิธีกรรมต่างๆ ตามระยะเวลาแต่ละช่วงนั่นเอง

4. จุดประสงค์ของประเพณีแซนโฌนตา

พิธีแซนโฌนตาเป็นกิจกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดบุรีรัมย์ ทุกคนไม่เลือกเพศและวัย สามารถปฏิบัติได้และอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลได้ในชีวิตประจำวัน และเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยส่วนมากมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่เรื่องที่ห่างไกล และไร้คุณค่า กระทั่งไม่สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้น จุดประสงค์ของพิธีแซนโฌนตา โดยประมวลได้ 7 ประการ คือ

1. เพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีแก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็สามารถทำได้ โดยถวายทักษิณาทานอุทิศส่วนบุญไปให้

2. เพื่ออุทิศส่วนบุญให้กับเปรตเพราะภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยกระทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีวะ ขาดอาหาร คอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น

3. เพื่อการแสดงความรักผู้ที่มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปด้วยการร้องให้ศรัทธาคร่ำครวญนั้น มิได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้แต่ทักษิณาทานที่บุคคลถวายในพระสงฆ์เท่านั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

4. เพื่อเป็นกุศโลบาย พิธีสารทนี้ใช้เป็นกุศโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละบริจาคทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญไว้ในภพหน้า

5. เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทยเชื้อสายเขมรโดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกัน

ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ในครอบครัวหมู่วงศ์ญาติและชุมชน

6. เพื่อส่งเสริมความเป็นสิริมงคลตามหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา คือ การส่งเสริมให้เลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้วลูกหลานก็สมควรที่จะแสดงความกตัญญูตเวทีด้วยการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้

7. เพื่อเป็นบรรทัดฐานทางสังคมให้คนในสังคมได้แสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พ่อแม่ บรรพบุรุษผู้ก่อกำเนิดชีวิตลูกหลาน แล้วเลี้ยงดูอุ้มชูจนสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ และแสดงความเคารพต่อผู้มีพระคุณต่อตนเอง

5. สรุป

ความเชื่อในประเพณีแซนโฌนตาของจังหวัดบุรีรัมย์ ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แซนโฌนตา เป็นประเพณีบูชาบรรพบุรุษของชาวเขมรบุรีรัมย์ เป็นพิธีกรรมที่ระลึกถึงบรรพบุรุษ การรวมญาติ การเฉลิมฉลองและวิถีชีวิตชุมชนเกษตรกรรมที่มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความเจริญ นอกจากนี้ กลุ่มไทยเขมรยังเชื่อว่าผีโฌนตานันจะดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม ประเพณีแซนโฌนตาของจังหวัดบุรีรัมย์ มีลักษณะการจัดพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเมื่อแบ่งประเภทการจัดพิธีกรรมตามช่วงของระยะเวลาแล้วมี 2 ประเภท คือ

ช่วงที่ 1 เบณฑ์ตุง (สารทเล็ก) คำว่าเบณฑ์ ในที่นี้คือชื่อเรียกเทศกาลงาน “เบณฑ์ตุง”

ซึ่งเป็นคำภาษาเขมร แปลว่า สารทเล็ก การเซ่นไหว้ ฝิบรรพบุรุษครั้งแรกกระทำในวันนี้ บรรดาญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวและชาวบ้านคนอื่นๆ ต้องไปทำบุญถวายภัตตาหารพระทุกๆ วัน มิได้ขาด โดยมีคำศัพท์ที่เรียกเทศกาลงานบุญช่วงนี้ว่า เทศกาลบุญ การเบนต์ บุญถือศีล หรือจะเรียกว่า เทศกาลบุญ หรือบุญเลี้ยงพระก็ได้ เหตุที่ต้องเรียกอย่างนี้ เพราะตลอดช่วงเวลาของสารทเล็กนี้ ชาวบ้านต้องหมั่นไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัดทุกวัน และต้องรักษาศีล 5 ให้ครบถ้วน ซึ่งกินเวลารวมตลอดเทศกาลนานถึง 15 วันเบนต์ตุง แปลว่า บินต์เล็ก คือบุญนี้ เขาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบนต์มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า ปิณฑะ แปลว่า ก้อนข้าว

ช่วงที่ 2 เบนต์ทม (สารทใหญ่) มีช่วงระยะเวลาการทำบุญให้ฝิบรรพบุรุษตลอด 7 วัน เริ่มมีการประกอบพิธีตามวัดต่างๆ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้ฝิบรรพบุรุษ (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีสวดดาว” ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พิธีสารทที่สำคัญจะประกอบพิธีในวันแรม 14 ค่ำ ช่วงนี้จะมีพิธีเซ่นไหว้ตลอดวัน แต่การรวมญาติเพื่อเซ่นไหว้ จะประกอบพิธีในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. เป็นต้นไป จนถึงรุ่งเช้าซึ่งประเพณีสารทนี้มีระยะเวลายาวนานถึง 15 วัน” อนึ่ง ในจังหวัดบุรีรัมย์นอกจากชาวไทยเชื้อสายเขมรแล้ว ยังมีชาวไทยกวยหรือกูยและชาวไทยเชื้อสายลาวที่มีประเพณีงานบุญเดือน 10 หรืองานสารท

เหมือนกับชาวไทยเชื้อสายเขมร ซึ่งตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี

ประเพณีแซนโฎนตา หรือวันสารทเขมร มีต้นกำเนิดมาจากความเชื่อที่ว่าในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี วิญญาณผู้ล่วงลับจะกลับมายังโลกมนุษย์ ดังนั้นเหล่าลูกหลานจึงต้องตระเตรียมอาหารและสิ่งของต่างๆ เพื่อเซ่นไหว้วิญญาณลูกหลานที่อยู่ไกลออกไปก็ต้องเดินทางกลับบ้าน เป็นการแสดงถึงความกตัญญูและความเคารพต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

โดยเหล่าลูกหลานจะมารวมตัวกันเพื่อจัดเตรียมสิ่งของที่จะต้องใช้ในพิธี และอาหารทั้งคาวหวาน เช่น อันซอมแจ็ก (ข้าวต้มมัดที่ห่อด้วยใบตอง) อันซอมโดง (ข้าวต้มที่ห่อด้วยใบมะพร้าว) กล้วย หมากพลู อาหารสด อาหารแห้ง ฯลฯ แล้วจัดวางใส่ กระเจี๊ยบโฎนตา (กระเชอสำหรับจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้)

พิธีการแซนโฎนตา เริ่มต้นที่ผู้อาวุโสจะเรียกเหล่าลูกหลานมารวมกันพร้อมหน้า จากนั้นเริ่มเซ่นไหว้โดยจุดธูปเทียน ยกขันห้าไหว้แล้วเอ่ยชื่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วให้มารับของเซ่นไหว้ แล้วรินน้ำให้ล้างมือ และรินเครื่องดื่ม วันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันที่ยมทูตจะมารับวิญญาณบรรพบุรุษเหล่าลูกหลานจะนำกระเชอไปวัดตั้งแต่เช้ามืดเพื่อประกอบพิธี และมอบอาหารและสิ่งของให้กับบรรพบุรุษเป็นครั้งสุดท้าย

References

- Khaodee, S. (2016). Sandonta ancestor worship tradition of changwat surin: the construction of an invented tradition and its role. *Doctor of Philosophy*. Graduate School : Chulalongkorn University.
- Lawrence, R. (1999). *Unlock Your Psychic Powers Translated by Somchai Sumritshub*. Bangkok : Master Printing.
- Rachbandityasathan. (2003). *Dictionary of the Royal Institute of Thailand 1999*. Bangkok : Nanmeebook Publications.
- Samakrkar, S. (1996). *Beliefs and religions in Thai society Social Analysis Anthropology*. Bangkok : Samnakpim Odeon Store.
- Sanyawiwat, S. and Thitiwatta, P. (1983). *Religion and Belief in Bangkok*. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Sargent, D. (199). *Global Ritualism Rituals of the World Translated by Tippayapha (alias)*. Bangkok : Tuning Publishing Co., Ltd.
- Thamwat, J. (1997). *Khatichaoban*. Bangkok : Aukson Watthana.